

НАГРАДА ПРИНЦЕЗЕ ОД АСТУРИЈАСА ЗА 2024.

Овогодишња награда Фондације Принцезе од Астуријаса у категорији књижевности припала је румунској песникињи, есејисткињи и политичкој активисткињи Ани Бландијани. Рођена је 1942. у Темишвару, као Отилија Валерија Коман, у породици православног свештеника кога је после рата комунистичка власт осудила на затвор као „народног непријатеља”. Прве песме је објавила у књижевној периодици 1959. под именом Ана Бландијана, књижевним псеудонимом који ће задржати читавог живота. Велику пажњу критике привлачи првим поетским збиркама, *Прво лице множине* (*Persoana întâia plural*, 1964), *Ахилова њеџа* (*Călcâiul vulnerabil*, 1966) и *Трећа џајна* (*A treia taină*, 1969). Радилa је у уредништву књижевних часописа и библиотеци Института лепих уметности у Букурешту. После румунске револуције 1989, била је председница ПЕН центра.

За њену поезију се каже да одражава дубоко познавање духа румунског народа у историјским периодима потлачености. Ана Бландијана је архетип писца чији су рад и дело слика судбине једног колектива. У поезији, трагала је за властитим поетским идентитетом, као и за изразом жеље за истином и правдом. Њени стихови су вредновани као суптилни облик отпора сваком насилном режиму, дизање гласа против пражњења смисла појмова и речи и свих механизма управљања у једнопартијском или аутократском друштву који систематски поробљавају и потчињавају појединца. Своју друштвену ангажованост Ана Бландијана остварује „поетиком једноставности”: стихови су јој кратки и интензивни јер је интензитет за њу „мотор писања”. На свет око себе гледа као на део велике енигме и то је оно што поезију чини оруђем којим се ствари, бића и осећања премештају на границу између различитих врата стварности, када скидају објективни терет са себе и заогрћу се плаштом духовности.

На европске језике је превођена врло рано, те је тако 1982. добила аустријску књижевну награду „Готфрид фон Хердер”. На српском су јој објављене књиге *Свегоци* (1993), *Пошреба за њричком* (кратка проза, 2000) и *Анђели и биљке* (2009). Добитница је Европске награде за поезију Књижевне општине Вршац (2008) и Златног венца Струшких вечери поезије (2019).

IN MEMORIAM: АЛИС МАНРО (1931–2024)

Алис Манро, добитница Нобелове награде за књижевност 2013, била је позната по томе што је писала искључиво приповетке. Њен књижевни рад је био запажен већ од самог почетка, за прву књигу *Плес срећних сенки* (1968) добила је награду Гавернор – најпрестижније књижевно признање у родној Канади. На наговор издавача да јој следећа књига буде роман, као комерцијално исплативији жанр, она је написала *Животије девојака и жена* (1971), дело које поједини критичари описују као „низ уланчаних приповедака” којима је заједнички именилац главна јунакиња, а слично би се могло рећи и за књигу *Штита умишљаца ко си ти* (1978). Остајући доследна себи, написала је укупно четрнаест збирки приповедака, поред споменутог, условно речено, романа.

Рођена је и одрасла у југозападном делу Онтарија, равничарском крају који је с једне стране ограничен Великим језерима и испресецан широким рекама, насељен потомцима досељеника из Ирске и Шкотске и завичајем неколико познатих писаца (Галбрајт, Робертсон Дејвис, Грејам Гибсон). Управо је та област позорница већине њених прича и у њој се налазе прототипи градића као што су Џубили или Ханрети. Животи њихових становника су једноставни и монотони, нимало узбуркани, недокучиви, рекло би се; одвијају се у амбијенту „дубоких пећина са подом од кухињског линолеума” (*Животије девојака и жена*). Утопљени у провицијској средини са оштро подељеним друштвеним улогама и класама, васпитани у традиционалној протестантској култури, њени јунаци опсесивно преиспитују своје поступке и осећања. У таквом амбијенту друштвена осуда је строга и неумољива, понижење и стид вребају из сваког поступка, опроштај се не добија и човек увек остаје некоме или нечему дужан. У презвитеријанској верској доктрини пакао није место у које ће бити прогнани грешници, пакао је у човеку, то је кривица која гори у њему. Али верујућег човека који пропитује себе може да обасја и милост, често неоче-

кивана и необично прерушена, када му се изненада указују дубоки увиди који у трену разоткривају дубоко запретење истине. Приповедачко мајсторство Алис Манро се управо и огледа у сажимању временских планова приповедања, прескакања читавих деценија у животу јунака без прекидања приповедачке нити и прављењу конструкције која води до детаља који све разоткрива и тренутка просветљења. Њене приче су „романи у малом”, а у свакој збирци их има најмање осам.

Због приповедачког поступка, у коме је заплет споредан и споља се мало шта дешава, Алис Манро се у новинским приказима и на корицама књига често етикетира као „северноамерички Чехов”. Она са Чеховом дели опседнутост временом и неспособност јунака да се одупру његовом неумитном току, али у својим текстовима намерно поткопава традиционалну архитектонику приповетке. При томе, њена проза се снажно ослања на традицију англоамеричке књижевности (од Шекспира, преко шкотских народних балада до Лорда Алфреда Тенисона, Јејтса и нама мање познатих стваралаца) и у њој се проналазе мотиви, паралелизми и књижевне референце које неретко упућују на архетипски карактер главних јунака (као у причи „Просјакиња” из збирке *Шта умислиш ко си ти*), или су параболе о недаћама, искушењима и тестовима карактера јунака, који тако постају универзално препознатљиви. Њена проза је описивана и као „регионална књижевност”, у стилу Виле Кадер, Јудоре Велти и Фланери О’Конор, с којима има извесних додира. Попут њих, и Алис Манро настоји да превазиђе конвенционалне оквире приповедања, са психолошки сложеним ликовима. Иако јунаци нису изложени граничним ситуацијама, свако од њих је пред тешким дилемама око усађених древних светоназора у клаустрофобичном амбијенту малих заједница.

Поред књижевне и регионалне утемељености, њене приче отварају и ширу перспективу, осликавајући историју Канаде и друштвене преображаје који су наступили у XX веку. Читалац кроз њену прозу може да сагледа све контрасте између архаичних колонијалних структура поствикторијанског друштва, (пред)ратне оскудице и послератне модернизације, бујања контракултуре и сваке врсте еманципације која је наступила у другој половини века.

Осим награде Гавернор за прву књигу, током књижевне каријере је ову награду добила још двапут, а поред Нобелове награде 2013. овенчана је и Међународним Букером 2009. за „практично савршен књижевни опус”. Преминула је 12. маја.

Приредио
Преграј ШАПОЊА